

УДК 658.15:33

Євгенія Талавіра

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО
НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ
В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Обґрунтовано методичні підходи щодо нейтралізації ризиків як останнього етапу у структурі моделі управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання, визначено теоретико-методологічні та практичні основи управління фінансовими ризиками на стадії їх нейтралізації.

Ключові слова: ризики, нейтралізація, суб'єкт господарювання, стратегія.

Обоснованы методические подходы к нейтрализации рисков как последнего этапа в структуре модели управления финансовыми рисками предприятия, определены теоретико-методологические и практические основы управления финансовыми рисками на стадии их нейтрализации.

Ключевые слова: риски, нейтрализация, субъект хозяйствования, стратегия.

Methodological approaches to neutralize risks as the last stage in the model structure, financial risk management entity defined theoretical, methodological and practical basis of financial risk management at the stage of neutralization.

Keywords: risk, neutralization, sub object management, strategy.

Постановка проблеми. Фінансова діяльність підприємства в усіх його формах пов'язана з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати цієї діяльності істотно зростає з переходом до ринкової економіки. Ризики, що супроводжують фінансову діяльність підприємства, виокремлюють у спеціальну групу фінансових ризиків. Вони відіграють найбільш значущу роль у загальній сукупності ризиків підприємства. Збільшення впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язане зі швидкою змінюваністю економічної ситуації в країні і кон'юктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових, для нашої господарської практики, фінансових технологій, інструментів, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній літературі ставлення до категорії економічного ризику було специфічним. Актуальним аналіз фактора ризику став лише у пострадянському просторі. У новітній історії питанням ризику займалися такі вчені-економісти, як О.П.Альгін, П.П.Грабовий, В.І.Успенко, І.Т.Балабанов. Практичні аспекти теорії ризику розглядаються у працях: О.Б.Ширинської, В.В.Аленічева, О.І.Ястремського та ін.

Метою статті є окреслення сутності і змісту фінансових ризиків та визначення методів їх нейтралізації.

© Талавіра Є.В., 2014

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком. Як правило, найбільший прибуток приносять операції з підвищеним рівнем ризику. Але, водночас, зі збільшенням рівня ризику зростає загроза втрати фінансової стійкості й банкрутства підприємства.

На сьогодні, на жаль, немає цілісної теорії фінансових ризиків ні в економічній й науці, яка розробляє методи їх забезпечення і подолання, ні у правознавчій, яка мала б обґрунтувати комплексну систему правових методів захисту суб'єктів та учасників фінансової сфери від їх негативного впливу.

Древньогрецьке слово «ризик» буквально означає «стрімка скеля», що підкреслює потенційну реальність небезпеки, якщо ігнорувати очевидність загроз при гірських походах [2].

На основі напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених у теорії сформульовано визначення ризику. Ризик – це ймовірність настання певної події, результатом якої можуть бути втрати очікуваної економічної (фінансової) користі або прямі збитки [6].

У науковій літературі ризик ототожнюється із сумнівними операціями, тобто очікуванням втрат, які можуть відбутися внаслідок неправильно обраного рішення. «Ризик – це не що інше, як імовірний збиток, що завдається здійсненням певного рішення» [3].

Складність класифікації господарських ризиків полягає в їх різноманітності. Господарюючі суб'єкти, що в процесі свого функціонування відчувають вплив різних видів ризиків, можуть управляти ними, тобто прогнозувати настання ризикової події і вживати заходи щодо зниження ступеня ризику.

Ефективність організації управління ризиками залежить від ідентифікації їх місцеположення у загальній системі класифікації (рис. 1).

Сьогодні немає єдиного підходу до визначення сутності фінансових ризиків, вибору методів та способів їхньої мінімізації. Щоб покращити розвиток підприємств та господарювання в цілому, необхідно розробити, впровадити конкретні методики та напрями управління фінансовими ризиками на практиці, які допоможуть вітчизняним підприємствам скоротити негативні наслідки їхнього прояву та підвищити ефективність функціонування й прибутковості.

Загалом, вивчення теоретичних, методологічних та практичних основ управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання на стадії їх нейтралізації, передбачає опрацювання сукупності проблемних питань, які можна об'єднати в наступні узагальнюючі групи, зокрема [7]:

- визначення поняття нейтралізації ризику та аналіз явища толерантності;
- обґрунтування базових цілей нейтралізації ризику, а також встановлення фінансово-правових наслідків такої нейтралізації;
- обґрунтування якісних та кількісних параметрів реалізації стратегії уникнення ризику;
- використання страхування для нейтралізації фінансових ризиків суб'єкта господарювання;
- аналіз критеріїв диверсифікації та її вплив на величину фінансових ризиків, що утримуються суб'єктом господарювання;
- особливості обґрунтування та реалізації стратегій хеджування фінансових ризиків на основі похідних цінних паперів.

1. Поняття нейтралізації ризику та толерантність ризику. Нейтралізація фінансових ризиків, як функціональний організаційний елемент моделі управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання, представляє собою фінансово-математичну технологію обґрунтування, прийняття, виконання та контролю здійснення управлінських фінан-

сових рішень щодо реалізації превентивних заходів фінансового, організаційного або правового характеру з метою забезпечення співставності результативності господарської операції суб'єкта господарювання із відповідним рівнем фінансового ризику. Нейтралізація фінансових ризиків здійснюється на основі відповідної стратегії суб'єкта господарювання, що представляє собою функціонально-організаційну форму реалізації превентивних заходів по відношенню до фінансових ризиків такого суб'єкта господарювання.

Загалом, у сукупності основних стратегій нейтралізації фінансових ризиків, що найбільш часто використовуються у сучасній практиці, прийнято виділити дві альтернативні її форми: стратегія уникнення ризику та стратегія утримання ризику. Загалом, у сукупності методів нейтралізації фінансових ризиків можна виділити кілька основних, у тому числі:

- страхування фінансових ризиків;
- диверсифікація фінансових ризиків;
- хеджування фінансових ризиків на основі похідних цінних паперів.

Визначаючи особливості стратегії утримання фінансових ризиків, постає питання щодо рівня фінансового ризику, який приймається на утримання суб'єктом господарювання, а також доцільність такого утримання. Для дослідження даної проблеми використовуються поняття толерантності ризику як форма виміру (якісного або кількісного) співвідношення між рівнем цільового показника (як правило, величини прибутку) та рівнем фінансового ризику, що пов'язаний із його досягненням.

Для кількісної оцінки толерантності ризику суб'єкта господарювання може використовуватися така модель:

$$\tau = \frac{2 \cdot (X_m - X_{rf}) \cdot \sigma_x^2}{(X_i - X_{rf})^2}, \quad (1)$$

де: τ – кількісна оцінка толерантності ризику суб'єкта господарювання;

X_m – середня дохідність діяльності (ринку, тощо);

X_i – очікувана величина цільового показника X_i (розраховується як математичне очікування абсолютних значень цільових показників за n попередніх періодів) ;

X_{rf} – абсолютне значення цільового показника X , що характеризується відсутністю ризику;

σ^2 – дисперсія цільового показника X .

2. Поняття стратегії уникнення ризику.

Забезпечення нейтралізації фінансових ризиків суб'єкта господарювання на основі стратегії уникнення ризику передбачає прийняття управлінських фінансових рішень на основі порівняльного аналізу фінансово-математичних моделей альтернативних сценаріїв (наприклад, різних варіантів здійснення окремої господарської операції) з метою визначення безризикового сценарію із наступним прийняттям його у якості основного. Існування безризикового сценарію здійснення тієї чи іншої господарської операції в умовах невизначеності ринкового середовища виглядає досить проблематичним, у зв'язку з чим прийнято говорити про відносну безризиковість. Для суб'єктів господарювання управління фінансовими ризиками на основі стратегії уникнення пропонується здійснювати за наступною схемою, що являє собою сукупність послідовно здійснюваних ітерацій:

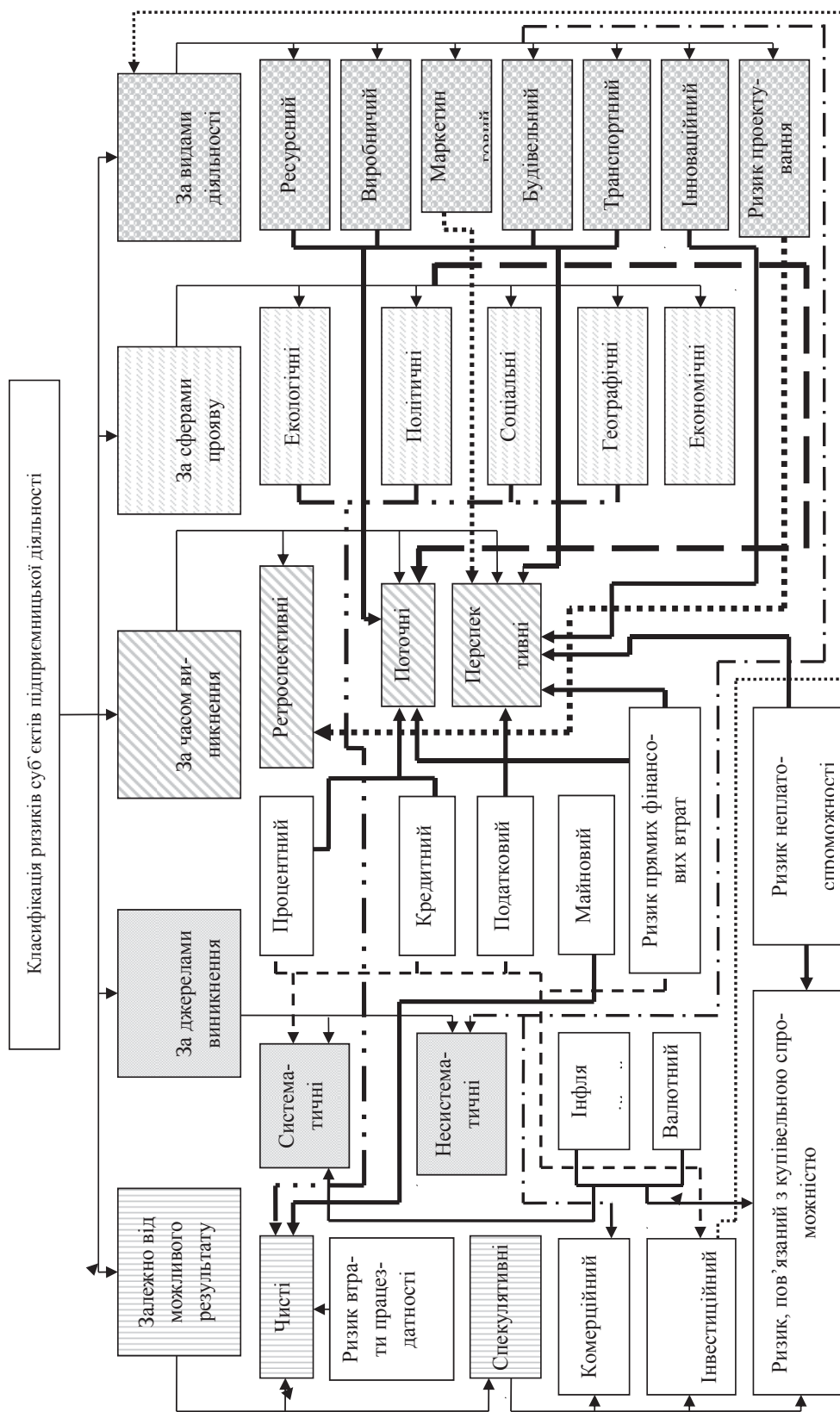

Рис. 1. Види ризиків підприємницької діяльності суб'єктів господарювання

1. Визначення, обґрунтування та затвердження максимально прийняттого рівня фінансового ризику суб'єкта господарювання.

2. Зведення кількісних оцінок рівня фінансового ризику альтернативних сценаріїв, що розглядаються.

3. Співставлення рівня фінансового ризику по альтернативному сценарію із максимально прийнятною величиною фінансового ризику.

4. Відхилення альтернативних сценаріїв, рівень фінансового ризику для яких перевищує максимально прийнятну його величину.

5. Вибір із решти альтернативних сценаріїв варіант із найменшим рівнем фінансового ризику.

3. Страхування як форма нейтралізації фінансових ризиків.

Страхування фінансових ризиків спрямовано на забезпечення відшкодування матеріального збитку, який проявляється внаслідок їх настання. Можливо різними способами забезпечувати безперервність процесу відтворення та максимальну фінансову стійкість економічних суб'єктів, але, як засвідчує зарубіжний досвід, саме страхування є найбільш ефективним. Страхування фінансових ризиків дає можливість розподілити масштабні витрати у часі та просторі між зацікавленими у страхуванні особами, і чим їх більше, тим дешевшим і ефективнішим є для них страховий захист.

Страхування фінансових ризиків – це сукупність видів страхових послуг, що передбачають зобов'язання страховика здійснити страхову виплату страхувальнику в розмірі втрачених доходів. в межах чого можна виділити самострахування та комерційне страхування (страхування фінансових ризиків із залученням страхових компаній). Для цього абсолютна величина фінансових ресурсів для покриття фінансових ризиків, прийнятих на утримання безпосередньо суб'єктом господарювання, розподіляється у просторі та часі і за рахунок певних відрахувань створюється спеціалізований фонд (або кілька фондів) коштів. Типовими варіантами таких фондів коштів є резервний капітал як складова власного капіталу підприємства, забезпечення наступних витрат та платежів, резервні фонди.

4. Диверсифікація та її вплив на величину фінансових ризиків.

Особливим напрямком управління фінансовими ризиками (у частині їх нейтралізації), прийнятих суб'єктом господарювання на утримання, являється диверсифікація фінансових ризиків (financial risks diversification) - фінансово-математична модель оптимізації прийняття управлінських фінансових рішень з метою зменшення сукупного фінансового ризику за рахунок його усереднення між складовими, що характеризуються різним рівнем фінансового ризику. Нейтралізація фінансових ризиків на основі диверсифікації тісно пов'язана із портфельним аналізом (portfolio analysis), при цьому може використовуватися як для диверсифікації фінансових ризиків, що пов'язані з конкретними активами, так і ризиків, носіями яких є господарські операції. Можливо говорити про наступні форми диверсифікації: диверсифікацію активів, диверсифікацію джерел капіталу, диверсифікацію продукції, диверсифікацію боргових зобов'язань, диверсифікацію фінансових вкладень та інші.

5. Стратегія хеджування ризиків.

Активна стратегія нейтралізації із використанням похідних цінних паперів має назву - хеджування фінансових ризиків (risk hedging). У сучасній практиці похідні фінансові інструменти (derivatives) використовуються для страхування ризиків, що пов'язані із потенційною зміною цін на певні активи, зокрема, іноземної валюти, сировини та матеріалів і т.

Механізм хеджування фінансових ризиків зміни цін на базові активи полягає в обґрунтуванні управлінських фінансових рішень щодо стратегії здійснення зустрічних торгових операцій з купівлі - продажу базових активів на основі сукупності похідних фінансових інструментів. До основних таких інструментів прийнято відносити наступні: форвардні контракти (forwards), ф'ючерсні контракти (futures), опціони (options), своп - контракти (swaps), варанти (varants), тощо.

Характерною особливістю фінансового ризику є висока ймовірність збитків у результаті проведення операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій з фондовими цінними паперами, тобто ризику, що випливає із самої природи цих операцій. Разом з тим власники грошових ресурсів, передаючи їх у вигляді вкладів та інвестицій у фінансову сферу, втрачають можливість прийняття рішень щодо подальшого використання своїх коштів і змушені повністю покладатися на компетентність і добросовісність фахівців фінансових установ. Тому держава зобов'язана приділяти увагу такому об'єкту концентрації ризиків, як фінансовий ризик, формувати правові умови їх попередження та мінімізації.

Висновки та пропозиції. Дослідження фінансових ризиків суб'єктів господарювання є надзвичайно актуальним і необхідним для ефективного управління їх діяльністю в сучасних умовах. Воно потребує певних затрат часу та ресурсів, проте дає можливість приймати ефективні рішення у сфері фінансової діяльності. Процес мінімізації ризиків зменшує ймовірність негативних фінансових наслідків для суб'єктів господарювання. Перспективним напрямом подальших досліджень може стати використання зарубіжного досвіду управління фінансовими ризиками. Зокрема, застосування нових методів хеджування, дотримання принципів управління фінансовими ризиками, врахування психологічних аспектів прийняття рішень в умовах ризику. В процесі управління ризиками також потрібно враховувати загальні евристичні правила прийняття рішень в умовах ризику, а саме: ризикувати можна лише у межах власного капіталу, необхідно зважувати можливі негативні наслідки ризику, а також паралельно розглядати інші альтернативи з меншим рівнем ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушевський В. В. Методологічні основи концепції управління ризиками підприємницької діяльності / В. В. Глушевський // *Фінанси України*. – 2009. – № 10. – С. 57–72.
2. *Иллюстрированный толковый словарь иностранных слов*. – М.: Эксмо, 2010. – 396 с.
3. Коваленко В.В. Фінансові ризики та шляхи їх мінімізації (правовий аспект) / В.В.Коваленко – К.: Знання, 2011. – 319 с.
4. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч.посіб.– 3-тє вид., виправл. і доп. /Л.О.Коваленко, Л.М.Ремньова. – К.: Знання, 2008. – 483 с.
5. Ковальчук Т.Т. Сучасні платіжні ситеми / Т.Т.Ковальчук, В.М. Лук`янов. – К.: Знання, 2010. – 71 с.
6. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч.посіб.– 2 вид., виправл./ Р.В.Пікус – К.: Знання, 2011. – 598 с.
7. *Фінансові ризики та основні методи їх нейтралізації* : [Електронний ресурс] / О. Бабак - Режим доступу : http://www.vuzlib.net/er/_index.htm.